

УДК 159.9.07.

ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Анотація в статті подано результати проведеного дослідження з визначення ступеня готовності до ризику особистості, за методикою «Діагностика ступеня готовності до ризику» (за Шубертом) серед курсантів Львівського державного університету безпеки життєдіяльності першого та третього курсів.

Ключові слова: екстремальні умови, психічне здоров'я, морально-психологічний фактор, професійна підготовка, критична ситуація, психічна нестійкість, ризик.

Кожну людину переслідують різноманітні небезпеки — забруднення довкілля, зміни клімату, перенаселення, урбанізація, тероризм, техногенні катастрофи, психологічне перевантаження у зв'язку з підвищенням вимог до життя та зростанням його темпу. У зв'язку з цим збільшується кількість спеціалізованих служб порятунку та ризикованих видів професій (військові, рятувальники, охоронці, працівники правоохоронних органів тощо). Представники цих професій працюють в екстремальних умовах із постійною загрозою для власного здоров'я та життя.

Робота в екстремальних умовах передбачає підвищений фактор ризику, дефіцит інформації і часу на обміркування, необхідність прийняття адекватного рішення, високу відповідальність за виконання задачі, наявність неочікуваних перепон. Це все висуває підвищені вимоги до стану психічного здоров'я особистості. Сильні емоційні й фізичні навантаження створюють передумови до виникнення психічних, соматичних розладів, а також суїцидальної поведінки [4].

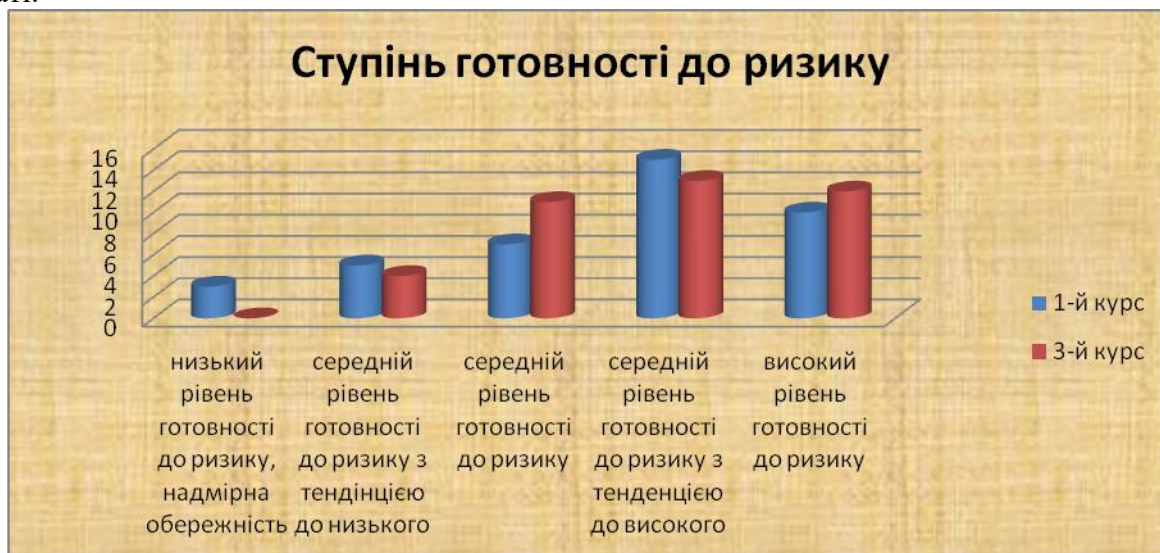
Саме поняття „екстремальний” (від лат. *extremum* – крайній) використовують для об'єднання понять як максимуму так і мінімуму. Екстремальні умови можуть створюватися не лише максимізацією (наддією), але й мінімізацією (дефіцитом) діючих факторів. В обох випадках це призводить до подібних результатів. Проблемами екстремального способу життя та екстремальними видами діяльності займається відносно молода галузь психології, яку визначають по-різному – психологія діяльності в екстремальних умовах, психологія праці в особливих умовах, екстремальна психологія, та екстремальна психопедагогіка. Проте варто вказати, що вивченість екстремальної психології на даний момент є недостатньою, та існує потреба подальшої розробки питань, пов'язаних з діяльністю в екстремальних умовах.

Займаючись питаннями екстремальної психології вчені по-різному визначають поняття „екстремальної ситуації.” Робота в екстремальних умовах передбачає постійну загрозу для життя. В таких ситуаціях досить чітко проявляються стійкі риси особистості, її установки. Однак, роль морально-психологічного фактору і професійної підготовки при роботі людини в стресових ситуаціях не слід переоцінювати. Варто чітко уявляти, що навантаження, яке впливає на психіку людини при загрозі життю – це перш за все навантаження на її нервову систему. Властивості ж нервової системи у кожної людини індивідуальні, а отже і навантаження по-різному впливає на працездатність різних людей. У деяких людей, в момент коли критична ситуація ставить високі вимоги до діяльності, настає етап психічної нестійкості [1, 2].

Дослідження з вивчення індивідуально-психологічних і особистісних властивостей поведінки людей в екстремальних ситуаціях є перспективними і актуальними сьогодні. Важливим є і те, що ці питання є спільними для екстремальної і для медичної психології, що в свою чергу розширює коло досліджень.

З метою визначення ступеня готовності до ризику особистості, нами було використано методика – «Діагностика ступеня готовності до ризику» (за Шубертом) та методи математичної статистики для опрацювання емпіричних даних і їх аналізу [3, 5].

В дослідженні взяло участь 80 (вісімдесят) курсантів Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, з них 40 (сорок) осіб 1-го курсу, віком 16-17 років та 40 (сорок) осіб 3-го курсу, віком 20-21 рік. У вибірку увійшли лише особи чоловічої статі.

За результатами дослідження виявлено п'ять груп, серед яких:

- *Низький рівень* – сюди увійшло 3,75% респондентів. Вони намагаються завжди уникати ризику, дуже обережно поведуться у екстремальних ситуаціях. Мають високий рівень мотивації до уникання невдач, тому помилки у виконанні завдання зведені до мінімуму.
- *Середній рівень, з тенденцією до низького* – 11,25% осіб загальної вибірки. Представники даної групи переважно уникають екстремальних ситуацій, мотивація до уникання невдач досить висока, тому помилки у виконанні завдання допускають рідко.
- *Середній рівень* – складає 22,5% опитаних. Їхня поведінка в екстремальних ситуаціях залежить від умов та особистої значимості. Мотивація уникання невдач у них на середньому рівні, рівень помилок при виконанні завдань перебуває у межах середньостатистичних показників.
- *Середній рівень, з тенденцією до високого* – отримано в 35% вибірки. Вони особливо не уникають екстремальних ситуацій, можуть ризикувати. Мотивація уникання невдач на порівняно низькому рівні, тому можуть припускатися помилок у виконанні завдання через непродуманість наслідків власних дій.
- *Високий рівень* – 27,5% респондентів вибірки. Вони не уникають ризикованих, екстремальних ситуацій, можуть навіть шукати їх. Мотивація уникання невдач у них на низькому рівні, тому можуть часто допускати помилки при виконанні завдання.

Проаналізувавши ступінь готовності до ризику, виявлено деякі розбіжності в її показниках. Зокрема, у курсантів обох курсів переважає середній рівень, з тенденцією до високого, але перебуваючи в умовах соціального контролю протягом 3-х років показники низького рівня готовності зменшуються, проте показників високого рівня - збільшуються. Звідси можна стверджувати, що під час спільної діяльності, наближеної до екстремальної, у курсантів зростає готовність до ризику. Оскільки, лише на 1-му курсі виявлено осіб, які входять до низької групи, то можна вважати, що вони ще не зовсім готові до обраної ними професійної діяльності, яку вони опановують.

Висновок. Стихійні лиха, аварії та катастрофи вимагають від людини високої морально-психологічної стійкості, витримки і рішучості. Такі умови викликають у людини психологічну та емоційну напруженість, і є характерними не тільки для людей, які опинилися під безпосереднім впливом екстремальної ситуації, але й для тих, які прийшли їм на допомогу. Проведений аналіз емпіричного матеріалу дозволив виділити п'ять груп готовності до ризику. Найбільший відсоток респондентів складає середня група готовності, з тенденцією до високої. У третього курсу виявлено вищі показники готовності до ризику, а ніж у першого.

Література:

1. Александровский Ю. А., Лобастов О. С., Спивак Л. И., Щукин Б. П. „Психогении в экстремальных условиях”. – М.: Медицина, 1991. – 308 с.
2. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск: БГУ, 1976. – 175с.
3. Жлуктенко В.І., Наконечний С.І. Теорія ймовірностей і математична статистика, Частина 1, Теорія ймовірностей: Київ, 2000. – 304 с.
4. Малкина-Пых И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях/И. Г. Малкина-Пых. – М.:Эксмо, 2008. – 928с. – (Новейший справочник психолога).
5. Райгородский Д.Я. “Практическая психодиагностика”, методики и тесты, учебное пособие, Самата: «БАХРАХ», 1999. – 627 с.